

شناسایی و معرفی قابلیت‌های توریسم روستایی شهرستان بندر انزلی

دکتر اکبر معتمدی مهر

استادیار گروه جغرافیا دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت

E-mail: motamedimehr@iaurasht.ac.ir

پری موسی پور میاندهی

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

چکیده

شهرستان بندر انزلی در استان گیلان با سواحل ماسه‌ای و تالاب بین‌المللی آن در مقاطع مختلف سال پذیرای شمار زیادی از گردشگران است. جاذبه‌های طبیعی به همراه چشم‌اندازهای بی‌نظیر و متنوع طبیعی از مهم‌ترین عوامل جذب گردشگر در این منطقه است. به طوری که گردشگران عمدتاً این شهر را با نام دریا و تالاب می‌شناسند و از وجود روستاهای سرسبز و زیبا و سایر جاذبه‌های آن چندان اطلاعی ندارند. هدف اصلی این مقاله شناسایی و معرفی قابلیت‌های گردشگری در روستاهای این شهرستان است که می‌تواند در کنار سایر جاذبه‌های منطقه، گردشگری روستایی را به عنوان موضوعی جدید در برنامه‌ریزی‌های منطقه مطرح نماید. در این تحقیق نیز با توجه به قابلیت‌های موجود در روستاهای شهرستان سعی گردیده تا پس از جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از مدل گاتمن قابلیت‌های موجود طبقه‌بندی و بر مبنای آن روستاها رتبه‌بندی گردیده و در پایان روستاهای با قابلیت بالای جاذب مشخص گردند.

واژگان کلیدی: قابلیت‌های گردشگری، گردشگری روستایی، بندر انزلی.

۱. مقدمه

گردشگری در سالیان اخیر به یکی از پردرآمدترین بخش‌های اقتصادی تبدیل شده و هر کس به نحوی سعی می‌کند که از این بازار بهره‌ای ببرد. امروزه توسعه گردشگری می‌تواند سبب ایجاد اشتغال، افزایش درآمد و در نهایت رفاه و بهبود وضعیت معیشتی مردم شود. روستاها از گذشته دور یکی از مقاصد گردشگران و محلی برای سیر سفر مردم بوده است. امروزه بسیاری از نواحی روستایی به علت داشتن محیطی مفرح و جذاب، بسیاری از جمعیت شهری را در ایام تعطیلات آخر هفته و یا فصلی و سالانه به سوی خود می‌کشاند (مطیعی لنگرودی، ۱۳۷۵، ۸۷). هوای خوب، غذای سالم و تازه، مناظر و باغات زیبا همواره برای مردم به‌ویژه شهرنشینان جذاب بوده، ولی به علت عدم مطالعه، برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری، از پتانسیل‌های موجود به نحو شایسته‌ای استفاده نشده است. از این‌رو شناسایی قابلیت‌های گردشگری روستاها از جمله اهداف مهم این مقاله می‌باشد.

بندر انزلی از شهرهای زیبای گیلان با ویژگی‌های نادر است. روستاهای زیبا با چشم‌انداز متنوع از جمله این توانمندی‌هاست، که در واحدهای مختلف توپوگرافی نظیر ساحل، جلگه و حاشیه تالاب قرار گرفته‌اند و اقتصاد و معیشت مردم منطقه در ارتباط مستقیم با قابلیت‌های متنوع محیطی آن است. شناسایی قابلیت‌های طبیعی و انسانی این شهرستان با توجه به توان بالای گردشگری نقش مستقیم در توسعه روستایی آن دارد.

براین اساس محدوده‌ای که در این تحقیق به آن پرداخته شده است. شامل محدوده سیاسی بندرانزلی است که از شمال به دریای خزر، از جنوب به شهرستان رشت و صومعه‌سرا، از شرق به شهرستان رشت و از غرب به شهرستان رضوانشهر هم‌جوار است (نقشه ۱). بندرانزلی بر اساس آخرین تقسیمات کشوری دارای ۲۹ آبادی است که بین مدار ۳۷ درجه و ۲۰ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۳۴ دقیقه عرض شمالی و نصف‌النهار ۴۹ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۴۹ درجه و ۴۸ دقیقه طول شرقی واقع شده است (مختصات جغرافیایی استان گیلان، ۱۳۷۸). مساحت شهرستان ۳۰۸/۹ کیلومتر مربع است و ۲/۱ درصد از مساحت استان را در بر می‌گیرد (آمار نامه استان گیلان، ۱۳۷۹).

این محدوده بین مدار ۳۷ درجه و ۲۰ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۳۴ دقیقه عرض شمالی و نصف‌النهار ۴۹ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۴۹ درجه و ۴۸ دقیقه طول شرقی واقع شده است (مختصات جغرافیایی استان گیلان، ۱۳۷۸، ۲۴). مساحت شهرستان برابر ۳۰۸/۹ کیلومتر مربع بوده که ۲/۱ درصد از مساحت استان را در بر می‌گیرد (آمار نامه استان گیلان، ۱۳۷۹، ۵۱).

بر اساس آمار سال ۱۳۷۵ شهرستان بندر انزلی دارای ۲۹۰۳۴ خانوار و ۱۱۹۸۲۷ نفر جمعیت بوده است. از کل جمعیت شهرستان ۹۸۵۴۴ نفر در مناطق شهری و ۲۱۲۸۳ نفر در مناطق

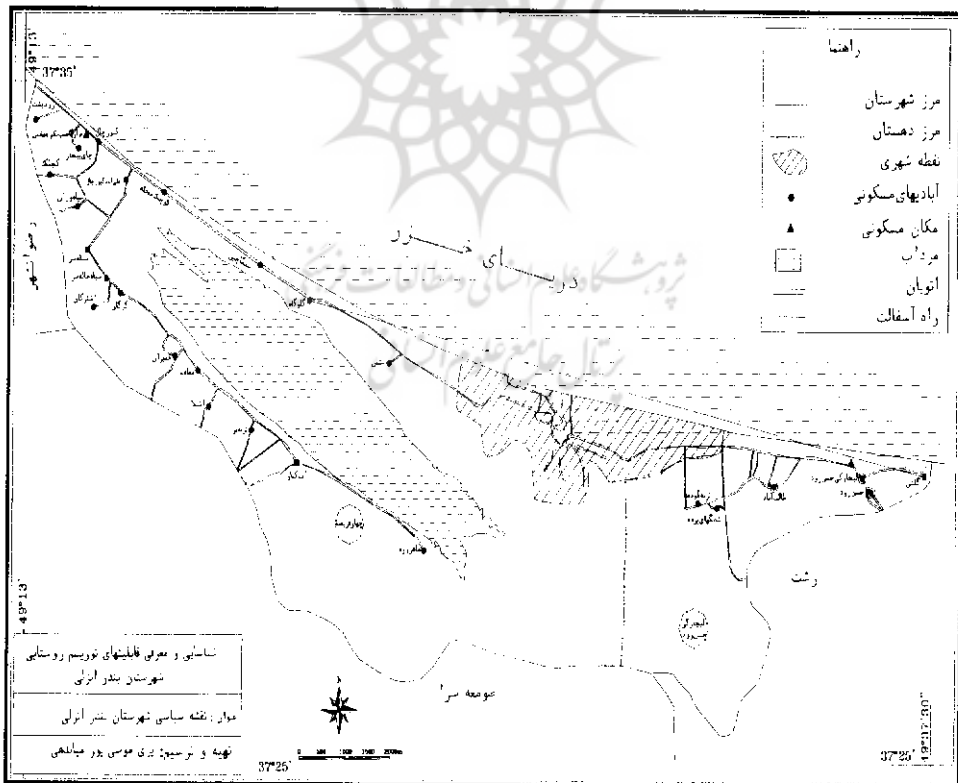
روستایی زندگی می‌کنند. بیشترین جمعیت روستایی در دهستان چهار فریضه با ۷۲/۲ درصد می‌باشد (جدول ۱).

بندر انزلی به‌عنوان یکی از شهرهای زیبای استان گیلان، در سال ۸۳۸ هجری شمسی به صورت دهکده‌ای کوچک به‌عنوان توقفگاه ماهیگیران و شکارچیان دریایی فعال بوده است. سواحل ماسه‌ای و نقره فام انزلی از دیر باز همواره در مقاطع مختلف سال پذیرای انبوه مسافران بوده است^۱.

این شهر از دو جهت اهمیت دارد:

۱- مهم‌ترین بندر تجاری در ساحل دریای خزر است.

۲- به علت قرار گرفتن در ساحل ماسه‌ای دریا از موقعیت مناسب برای توریسم تفریحی و استراحتی برخوردار است (کتاب گیلان، ۴۷۲، ۱۳۷۴).

نقشه ۱. تقسیمات سیاسی شهرستان بندر انزلی

جدول ۱. جمعیت و درصد شهر نشینی و روستائیشینی شهرستان بندر انزلی

۱۳۷۵				شرح
جمعیت	درصد	خانوار	بعد خانوار	
۱۱۹۸۲۷	۱۰۰	۲۴۵۷۹	۴/۵	شهرستان
۹۸۵۴۴	۸۲/۲۴	۲۳۹۶۳	۴/۱	مناطق شهری
۲۱۲۸۳	۱۷/۷۶	۵۰۷۱	۴/۱	مناطق روستای
۵۹۲۹	۲۷/۸	۱۲۴۹	۴/۷	دهستان لیجارکی
۱۵۲۵۴	۷۲/۲	۳۸۲۲	۴	دهستان چهار فریضه

ماخذ: مرکز آمار ایران - سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان بندر انزلی سال های ۱۳۷۵.

این شهرستان از مناظر و چشم اندازهای بسیار زیبایی برخوردار است. به گونه ای که تمامی نقاط آن مستعد جذب گردشگر می باشد. بنابراین با توجه به شرایط اقلیمی شهرستان و ویژگی های محیطی آن که بخش عمده آن را دریا و تالاب فراگرفته، از قابلیت های توریسم پذیری بالایی برخوردار است. روستاهای این شهرستان به دلیل داشتن مزارع برنج، باغات، انواع استخرهای طبیعی و پرورش ماهی از زیبایی خاصی نسبت به دیگر روستاها برخوردار هستند، در ضمن موقعیت ویژه این شهرستان (قرار گرفتن در منطقه ویژه اقتصادی، وجود تالاب و دریای خزر) مسافران و گردشگران بی شماری را سالانه در فصول مختلف، مخصوصا در فصل تابستان برای گذران اوقات فراغت به سوی خود جذب می کند. همجواری برخی از روستاها با شهر انزلی موجب شده که گردشگران به داخل روستاها نیز مراجعه نمایند، به عنوان مثال، روستای بشمن در مجاورت هتل سفیدکنار قرار گرفته است که گردشگران داخلی و خارجی در این هتل اقامت می کنند و برای گشت و گذار به این روستا نیز می روند. اما برای ساماندهی این گردشگران تدابیر خاصی انجام نشده است و مطالعات میدانی انجام شده در زمینه گردشگری روستایی، نبود طرح های گردشگری موجب این امر شده که اطلاعات کافی در زمینه تعداد گردشگران وارد شده به روستاها به عنوان یکی از مشکلات در روند تحقیق باشد.

۲. طبقه بندی قابلیت های گردشگری روستایی

گردشگری روستایی از انواع توریسم شناخته شده است. روستا به عنوان حلقه آغازین زنجیره سکونتگاهی در ارتباط مستقیم با طبیعت بوده و از این منظر دارای قابلیت های بالایی گردشگری در طبیعت (اکوتوریسم) است. همچنین با توجه به این که اشتغال غالب در مناطق روستایی کشاورزی است و بخش اعظم کشاورزی کشور در مناطق روستایی مستقر بوده،

گردشگری کشاورزی (اگروتوریسم) نیز در ارتباط تنگاتنگی با گردشگری روستایی قرار دارد (نعمتی، ۱۳۸۴، ص ۸۳).

روستاهای محدوده مطالعاتی به‌عنوان واحدهای زیستی و اجتماعی دارای قابلیت‌های فراوانی از نظر جذب گردشگرند که اهم این قابلیت‌ها عبارتند از:

- ۱- قابلیت‌های طبیعی روستاها شامل: دریا و سواحل، رودخانه‌ها، تالاب
- ۲- قابلیت‌های تاریخی، باستانی و مذهبی روستاها شامل: آثار باستانی، امام زاده، بقعه
- ۳- قابلیت‌های فرهنگی روستاها شامل: نوع لباس، آداب و رسوم، زبان
- ۴- قابلیت‌های اقتصادی روستاها شامل: بازار هفتگی، بازارچه، صنایع دستی
- ۵- قابلیت‌های ورزشی روستاها شامل: سالن ورزشی، زمین ورزشی
- ۶- قابلیت‌های اقامتی روستاها شامل: انواع اقامتگاه‌های موجود در روستا

۱-۲. قابلیت‌های طبیعی

این گروه از قابلیت‌ها به اندازه کافی قابلیت جذب توریست را دارند. مهم‌ترین این قابلیت‌ها عبارتند از:

دریا - سواحل

دریای خزر با وسعتی در حدود ۴۳۸۰۰۰ کیلومترمربع بزرگ‌ترین دریاچه جهان است این دریا در میان کشورهای ایران، روسیه، ترکمنستان، قزاقستان و آذربایجان گسترده است. کناره‌های جنوبی آن، از خلیج مکتوم قلی تا آستارا، به خط ساحلی ایران مربوط است این دریا ۶۳۸۰ کیلومتر ساحل دارد که حدود ۹۹۲ کیلومتر آن از آستارا تا مصب رود اترک متعلق به ایران است (زنده دل، ۱۳۷۹، ۴۴).

طول سواحل دریا در استان گیلان ۲۲۰ کیلومتر می‌رسد و در شهرستان بندر انزلی ۳۵ کیلومتر (۲۰ کیلومتر سواحل انزلی و ۱۵ کیلومتر ساحل غازیان است) سواحل دریای خزر از جمله زیباترین و جذاب‌ترین مناطق توریستی محدوده محسوب می‌شود که مورد توجه توریست داخلی و خارجی است، و همچنین از بهترین نقاط برای شنا می‌باشد. استفاده صحیح از آب دریا و سیاحت در بلوار که در حاشیه قسمتی از تالاب و دریا قرار دارد برای تمدد اعصاب و بدن بسیار مناسب است، استنشاق (ید) برخاسته از دریا خصوصاً در غروب خورشید برای کسانی که ناراحتی اعصاب و یا بیماری گواتر دارند داروی شفابخش می‌باشد (طویلی، ۱۳۷۱، ۲۵).

قرارگیری در کنار بزرگ‌ترین دریاچه جهان یکی از قابلیت‌های گردشگری روستاهای محدوده مورد مطالعه می‌باشد.

در دهستان چهار فریضه روستاهای بشمن، رودپشت، سنگاچین (پایین محله و بالامحله)،

علی‌آباد، کچلک، کپور چال دارای سواحل زیبا برای گردشگری روستایی هستند. در دهستان لیجارکی حسن رود به جز روستاهای تربگوده و شانگهای پرده بقیه روستاها در حاشیه سواحل دریای خزر قرار گرفته‌اند و دارای سواحل هستند. همچنین این نکته حایز اهمیت است که به علت قرارگیری روستاهای این دهستان در منطقه ویژه تجاری اغلب دارای گردشگرانی خارجی نیز می‌باشند.

در این روستاها می‌توان برای جذب بیشتر گردشگران مکان‌های اسکی روی آب و قایقرانی را احداث کرد، لازم به ذکر است که جوانان این روستاها از طریق قایقرانی در ماه‌های تابستان امرار معاش می‌کنند.

تپه‌های ماسه‌ای سواحل روستاها، برای بازی کودکان و برگزاری مسابقات از قبیل، ساخت مجسمه‌های شنی و هم‌چنین پیاده روی از قابلیت‌های بالقوه روستاهای محدوده محسوب می‌شوند.

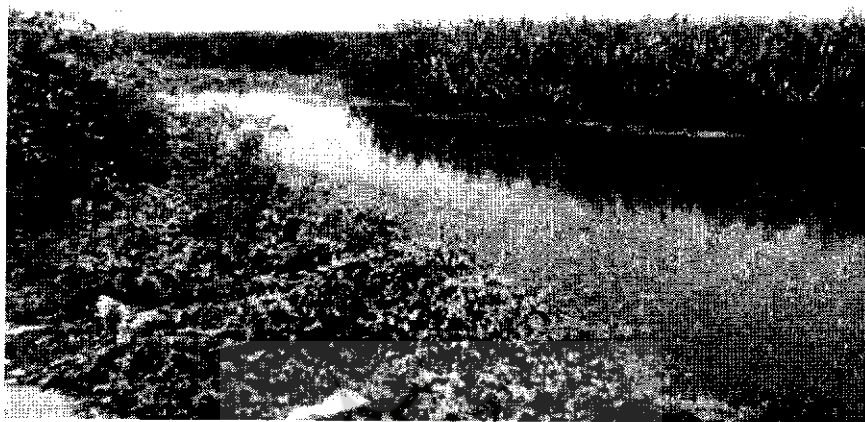
رودخانه‌ها

بدون استثنا همگی رودخانه‌های این شهرستان دارای آب شیرین هستند. از قابلیت‌های استفاده گردشگری رودخانه‌ها می‌توان، استفاده از مناظر طبیعی بستر آن‌ها، صید، ورزش ماهیگیری، قایقرانی را نام برد. اما برای این بخش نیز در شهرستان چندان کاری انجام نشده و این قابلیت از نظر گردشگری بدون استفاده مانده است.

در دهستان چهار فریضه رودخانه‌های زیادی جاری هستند که برخی از مزارع عبور می‌کنند. اغلب این رودخانه‌ها به تالاب و یا دریا سرازیر می‌شوند در جدول ۲ آورده شده (تصویر ۱). روستاهای دهستان لیجارکی حسن رود نیز دارای استعدادهای طبیعی غیراز قرارگیری در حاشیه دریای خزر می‌باشند. برخی از این قابلیت‌ها مانند، عبور رودخانه از داخل مزارع و یا ایجاد مرز بین دو روستا توسط رودخانه است، شانگهای پرده و طالب‌آباد از روستاهایی هستند که این گونه مناظر دل‌انگیزی را دارا می‌باشند (جدول ۲).

استخرها (سل)

استخرهای طبیعی یکی دیگر از قابلیت‌های طبیعی روستاهای محدوده مورد مطالعاتی می‌باشند. که غالباً در اکثر آبادی‌ها تعداد آن‌ها به بیش از ۴ تا ۵ استخر پشت سر هم قرار گرفته که امکان سرمایه‌گذاری برای قایقرانی و ماهیگیری به‌عنوان یک ورزش مفرح، پرتحرک و جذاب، برای جذب توریسم روستایی را فراهم می‌کند.

تصویر ۱. رودخانه سازمان بکنده مرز بین روستاهای شانگهای پرده و طالب آباد

جدول ۲- رودخانه‌های جاری روستاهای شهرستان بندر انزلی

نام آبادی	نام رودخانه	محل عبور
ابکنار	بهمبر سیاه کشیم	همجوار انتهای آبادی در ماه‌روزه
اشیلا	بهمبر	۱/۵ کیلومتری
بالا محله سنگاجین	کپورچال رودخانه	انتهای آبادی
خمیران	ویشی رودبار	۱/۵ کیلومتر جنوب
علی آباد	کانال F5 کچلک رودخانه	در داخل آباد بین مزارع
کچلک	کپورچال رودخانه	کنار آبادی
کرگان	رودخانه مرغوب	از کنار آبادی
شیله سر	رودخانه شیل	-
معاف	ویشی رودبار	از کنار
تریگوده	حسین بکنده	کنار آبادی
شانگهای پرده	سازمان بکنده	انتهای آبادی
طالب آباد	سازمان بکنده	ابتدای آبادی
لیچارکی	معتمد بکنده	وسط آبادی
حسن رود	زادخاله شیجان رودخانه	از داخل آبادی از کنار
کلشن	رودخانه کلشن	-
جفرود پایین	فاضکش-قلی بکنده-ماهی رو	از کنار و از بین مزارع عبور می‌کند

استخر ماهی

به دلیل این که در اغلب روستاهای شهرستان بندر انزلی استخرهای پرورش ماهی احداث شده است، این استخرهای ماهی علاوه بر داشتن ارزش اقتصادی، از نظر گردشگری نیز می‌توانند مورد استفاده قرار گیرند و به‌عنوان یکی از قابلیت‌های گردشگری روستاها شناسایی و معرفی گردد. یکی از استفاده‌های گردشگری در این استخرها برگزاری مسابقات ماهیگیری در آن می‌باشد (تصویر ۲).

در دهستان چهار فریضه و روستاهای: آبکنار، اشپلا، بشمن، رودپشت، سنگاچین، سیاه خاله سر، خمیران، علی‌آباد، کرگان، کوچک محله و در دهستان لیجارکی حسن رود روستای تربگوده دارای استخر ماهی می‌باشند.

تالاب انزلی

تالاب از غرب به روستای کپور چال و آبکنار و از جنوب به صومعه‌سرا و بخش‌هایی از شهرستان رشت محدود می‌شود. محدوده آب تالاب انزلی بیش از ۲۰۰ کیلومتر مربع است که آب رودها و نهرها و زهکش‌های کشاورزی واقع در حوزه‌های آبریز به آن می‌ریزد (زنده دل، ۴۵، ۱۳۷۹).

تصویر ۲. استخر پرورش ماهی در آبکنار از قابلیت‌های گردشگری روستایی

تالاب علاوه بر اهمیت اقتصادی و زیست‌شناسی، از نظر گردشگری نیز اهمیت بسزایی دارد. در فصل بهار با رویش انواع گیاهان و گل‌های آبی به‌ویژه چشم‌انداز انبوه گل‌های نیلوفر آبی همراه با پسته دریایی و نیزارها که محل زندگی و تخم‌گذاری پرندگانی مثل قوی سبید، غاز، خوتکا و غیره از پر جاذبه‌ترین دیدنی‌های این شهرستان است و می‌تواند هزاران نفر از مشتاقان طبیعت را به سوی خود جلب کند. ایجاد برخی از امکانات و تاسیسات مربوط به فعالیت‌های فراغتی موجود در تالاب می‌تواند زمینه را برای جذب بیشتر گردشگران روستایی به‌وجود آورد. قرارگیری برخی از روستاهای محدوده مطالعاتی در حاشیه تالاب باعث ایجاد یکی از قابلیت‌های گردشگری روستاها محسوب می‌شود. در دهستان چهار فریضه:

آبکنار، بَشمن، سنگاچین، علی‌آباد، کرگان، کپور چال، مانند بَشمن در داخل روستا قرار گرفته است. در دهستان چهار فریضه نیز تالاب در داخل محدوده روستاهایی چون ترنگوده (وجه تسمیه اسم روستا به دلیل وجود ترب، گیاهی که در تالاب می‌روید و برای سقف خانه‌های روستایی سنتی در قدیم استفاده می‌شده است) به‌جز روستای ترنگوده روستاهای شانگهای پرده، حسن رود و لیچارکی نیز همجوار تالاب می‌باشند.

البته باید اذعان داشت که این تالاب زیبا امروزه به علت ورود فاضلاب‌های صنعتی، کشاورزی و خانگی دارای آلودگی شدید می‌باشد که به‌عنوان یک محدودیت برای تالاب محسوب می‌شود.

تصویر ۳. نیلوفر آبی از دیدنی‌های تالاب انزلی در روستای آبکنار

مزارع و کشاورزی

اخیرا در بسیاری از کشورها برای استفاده از بازار مناسب گردشگری در روستاها و حداکثر بهره‌مندی از امکانات موجود، استفاده از محیط مزارع و باغات به‌عنوان یک جاذبه گردشگری مطرح شده است که اگر توری^۱ نامیده می‌شود. این کلمه، ترکیبی از کشاورزی و توریسم است. گاهی آن را فارم توریسم^۲ نیز می‌گویند. در این نوع از گردشگری افراد به صورت گروهی یا انفرادی یک یا چند روز در جوار روستا یا باغ سپری می‌کنند و از فعالیت‌های معمول کشاورزی و باغداری بازدید می‌کنند و احياناً سببی را از درخت می‌کنند که لذت خوردن زیادی دارد. هم‌چنین از غذاهای محلی نیز صرف می‌کنند (شاهنده، ۴۹، ۱۳۸۳).

در تمام روستاهای محدوده مطالعاتی، کشاورزی و زراعت به‌صورت کشت برنج انجام می‌گیرد، در برخی از روستاها علاوه بر برنج محصولات دیگری هم‌چون کلزا نیز وجود دارد که این گیاه در فصل بهار با گل‌های بسیار زیبایی، به‌رنگ زرد تمام باغ را می‌پوشاند و تجسم خاصی برای جذب گردشگران به‌وجود می‌آورد.

کلزا در روستاهای آبکنار، بشمن، رودپشت، سنگاجین، خمیران، علی‌آباد، کرگان و کپورچال موجود است و علاوه بر آن هندوانه و توتستان (برای پرورش کرم ابریشم) در روستاهای تربگوده و طالب‌آباد نیز کشت می‌گردد (تصویر ۴).

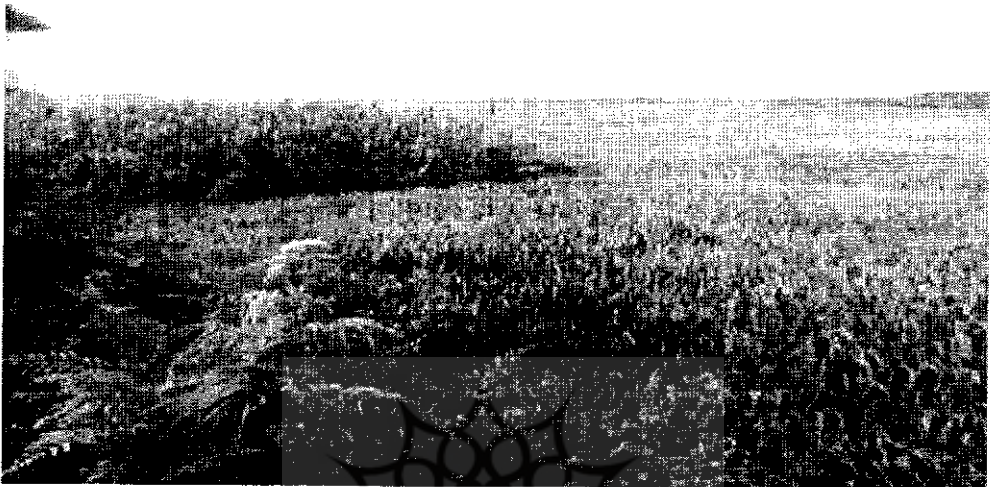
پارک جنگلی

وجود پارک جنگلی در روستا یکی دیگر از قابلیت‌های گردشگری محسوب می‌شود در محدوده مطالعاتی تنها روستایی که پارک جنگلی بسیار زیبا داشت، روستای اشپلا در دهستان چهار فریضه بود، ولی هیچ‌گونه امکانات رفاهی برای مسافران در این پارک دیده نمی‌شد. هم‌چنین وجود ۳۳۰ هکتار زمین بایر در روستای سیاه‌خاله سر که اهالی از منابع طبیعی تحویل گرفته بودند و از قابلیت‌های طبیعی این شهرستان محسوب می‌شود (تصویر ۵).

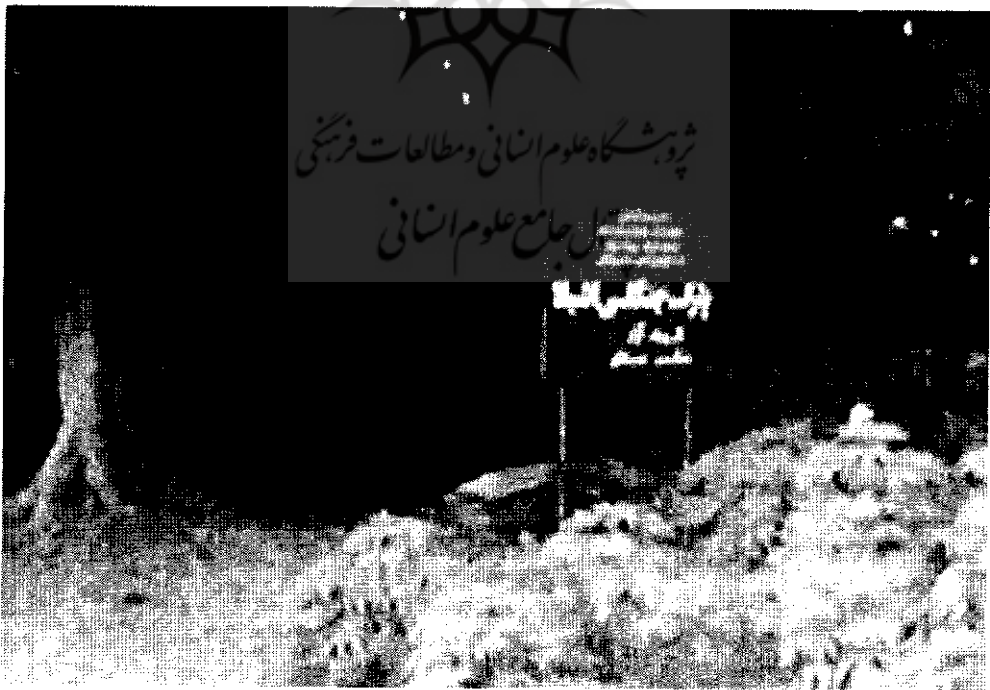
۲- قابلیت‌های تاریخی - باستانی و مذهبی

شهرستان بندر انزلی به دلیل این که قدمت و سابقه چندانی ندارد، بر اساس مطالعات میدانی آثار تاریخی و یا مکان تاریخی قابل ملاحظه‌ای در روستاهای این شهرستان مشاهده نشد. فقط در دو روستا مکان تاریخی وجود داشت. یک آثار تاریخی در روستای خمیران بود، و آن حمامی که قدمت آن به ۱۵۰ سال می‌رسد (به گفته اهالی روستا) که قسمت اعظمی از آن تخریب شده و دیگری حمام میرزا کوچک‌خان در روستای علی‌آباد بود که کاملاً تخریب شده و آناری از آن مشاهده نگردید.

بخش اعظم مکان‌های مذهبی که قابلیت گردشگری دارند در مناطق روستایی قرار گرفته‌اند

تصویر ۴- مزارع زیبای برنج در روستای چای بیجار یکی از قابلیت‌های گردشگری

تصویر ۵- پارک جنگلی واقع در روستای اشپلا از جاذبه‌های گردشگری روستایی

با توجه به ساختار مذهبی کشور و اعتقادات مذهبی اقصای مختلف این اماکن پذیرای خیل علاقه‌مندانی هستند که به قصد زیارت می‌آیند. به‌رغم استقبال فراوانی که از این اماکن صورت می‌گیرد، بیشتر آن‌ها فاقد امکانات و تسهیلات جانبی هستند.

اکثریت روستاهای شهرستان بندر انزلی یا دارای امامزاده و یا دارای بقعه هستند و در برخی از روستاها نیز درختانی به‌عنوان (آقا دار یا درخت مزار) مورد احترام اهالی روستاها هستند که در روستای آبکنار و روستای چای بیجار این نوع درختان دیده می‌شود و روستاهای آبکنار، بشمن، رودپشت، سنگاچین، سیاوزان، شیله‌سر، چای بیجار، علی‌آباد، کچلک و کپورچال در دهستان چهار فریضه و حسن رود، طالب‌آباد و لیجارکی در دهستان لیجارکی حسن رود دارای بقعه و یا امامزاده هستند. وجود مکان‌های مذهبی در روستاها موجب قابلیت جذب گردشگران مذهبی می‌شود اگر این مکان‌ها شناسایی شوند، می‌توانند در جذب گردشگران روستایی موثر باشند.

۳. قابلیت‌های فرهنگی

در زمان‌های گذشته روستاهای مورد مطالعه قابلیت‌های فرهنگی بیشماری داشت ولی به دلیل فرهنگ شهری اغلب این قابلیت‌ها امروزه در روستاها به فراموشی سپرده شده از انواع این نوع قابلیت‌ها وجود لباس محلی که فقط در روستای آبکنار یک نفر وجود داشت و ورزش‌های سنتی مانند کشتی گیله‌مردی که در هیچ یک از روستاها انجام نمی‌شد اما در جفرود پایین ورزا جنگ (ورزا در گویش محلی به گاو نر گفته می‌شود. البته گاو نری که برای جنگ استفاده می‌شود. در هنگام جنگ پس از آمادگی‌های اولیه گاو نر را برای نبرد با یکدیگر به میدان می‌فرستند و صاحبان آن‌ها از مردم پول جمع می‌کنند. پاییز و زمستان بهترین موقع ورزا جنگ است چون گاوها از قدرت جسمانی کافی برخوردارند) اما امروزه از این کار جلوگیری می‌کنند. در برخی از روستاهای دهستان چهار فریضه مانند: کرگان، آبکنار، ترابه‌بر، رودپشت، معاف، کپورچال و کچلک به علت مهاجرت تالشی‌ها به جز گویش گیلکی گویش تالشی نیز رایج است. این‌گونه قابلیت‌ها در روستاهای شهرستان از مزیت‌های جذب توریسم روستایی می‌باشد.

۴. قابلیت‌های اقتصادی

اصولا افرادی که به عنوان توریسم به شهرها و روستاها می‌آیند به خرید نیز می‌پردازند. با توجه به ماهیت سفر که شامل تغییرات و دگرگونی‌های سیستم روزمره زندگی می‌باشد، تاثیرات مختلفی به سیستم اعصاب و روحی انسان می‌گذارد که یکی از تاثیرات روانی سفر، پایین آمدن ارزش پول در طی مسافرت است که دلیل بر خرید بیشتر مسافران می‌باشد دلایل اصلی خرید گردشگران عبارتند از:

علاقه به شناخت فرهنگ‌ها، وسیله‌ای برای یادآوری خاطرات سفر، تبلیغ و خودنمایی به اطرافیان می‌باشد (شیخ الاسلامی، ۱۳۷۴: ۶۳-۶۲).

از قابلیت‌های اقتصادی روستاها با توجه به مطالعات میدانی می‌توان به بازارهای هفتگی و بازارچه و صنایع دستی به شرح زیر اشاره نمود:

وجود بازار هفتگی و بازارچه در روستاها

روز بازارها و هفته بازارها یکی از کانون‌های داد و ستد و خرید و فروش کالا و تولیدات بومی و محلی و بر خورد آرا و عقاید و تنظیم بخشی از مناسبات اجتماعی مردم، به‌ویژه در کانون روستایی است. در حال حاضر در استان گیلان بازارهای هفتگی در اغلب شهرها به ویژه در شهرستان بندر انزلی (شنبه بازار) بر پا می‌شود. همچنین در برخی از روستاهای این شهرستان بازار هفتگی برپا می‌شود که عبارتند از:

کیورچال (دوشنبه بازار)، گلشن (سه شنبه بازار)، لیجارکی (چهارشنبه بازار) و آبکنار (پنجشنبه بازار)، بازارچه نیز از مراکز خرید روستاها محسوب می‌شوند که روستاهای: کیورچال، گلشن، لیجارکی، آبکنار، کرگان، تره برو بوشمن در داخل محل دارای بازارچه می‌باشند.

صنایع دستی

اصولا صنایع دستی به صنعتی گفته می‌شود که مواد اولیه آن از خود روستا به دست می‌آید. به برکت وجود تالاب و گیاهانی مانند نی، ترب، لی و... که در تالاب رشد می‌کنند و دست‌های هنرمند زنان روستایی، روستاهای محدوده مورد مطالعه دارای انواع صنایع دستی هستند که از شهرت قابل ملاحظه‌ای برخوردارند. در دهستان چهار فریضه روستاهای، تر به بر، سنگاچین، کچلک، کیورچال، و در در دهستان لیجارکی حسن رود تمام روستاهای این دهستان دارای صنایع دستی از قبیل بافت کلاه حصیری، زنبیل، سفره حصیری، ... هستند. برای گردشگر بسیار جالب و دیدنی خواهد بود که چگونه یک زنبیل و یا یک سفره حصیری بافته می‌شود و این امر جذب گردشگران را به روستا بیشتر خواهد کرد.

۵- قابلیت‌های ورزشی

نقش ورزش در گسترش صنعت توریسم به‌صورتی گسترده و جدی است که سازمان ملل سال ۲۰۰۴ را به‌عنوان توریسم ورزشی نام‌گذاری کرده است. گردشگری در واقع پلی بین مردم و فرهنگ‌های جهان به‌شمار می‌رود و ورزش هم یکی از این ستون‌های این پل جهانی است (d onya.1384.p13).

وجود قابلیت‌های ورزشی از راه‌های جذب گردشگران به روستا می‌باشد. با توجه به مطالعات

میدانی در روستاهای این شهرستان قابلیت‌های فراوانی وجود دارد ولی از نظر وجود تاسیسات ورزشی مانند سالن سرپوشیده و زمین فوتبال و غیره با کمبودهای زیادی روبرو هستند. در دهستان چهار فریضه از ۱۸ روستا فقط روستای آبکنار دارای سالن ورزشی است و در دهستان لیجارکی هیچ یک از روستاها سالن ورزشی ندارند در صورتی که با توجه به بارش فراوان در این شهرستان، ایجاب می‌کند که روستاها دارای سالن سرپوشیده باشند. از لحاظ زمین فوتبال، به صورت طبیعی زمین‌های مستعدی برای این کار موجود است که توسط اهالی از این زمین‌ها استفاده می‌شود.

می‌توان با اجرای مسابقات در داخل روستاها بر تعداد تماشاگران گردشگران روستایی افزود.

۶- قابلیت‌های اقامتی روستاها

خانه‌ها و مساکن روستایی نیز با اشکال متنوع و نقش‌های متعدد خود از جمله جاذبه‌ها و قابلیت‌های توریستی به شمار می‌آیند. این نوع قابلیت در روستاهای مورد مطالعه با توجه به انواع آن به تعداد زیادی مشاهده شده است.

خانه‌های سنتی:

این‌گونه خانه‌ها به تعداد خیلی کم و فقط در روستای آبکنار و کپور چال دیده شد و کلیه خانه‌ها با سنگ بلوک و گاهی آهن و آجر ساخته شده است در صورتی که خانه‌های سنتی از مصالح موجود در روستا استفاده می‌شد. در کل روستاها ۴ خانه روستایی سنتی دیده شد که آن هم تخریب شده یا در حال تخریب و بدون سکونت بود.

ویلا:

این نوع اقامتگاه‌ها در روستاهای آبکنار، بوشمن، سنگاچین، علی آباد و طالب آباد و لیجارکی که بیشتر برای اجاره دادن به گردشگران استفاده می‌شود مشاهده شد.

در داخل روستای بوشمن هم منطقه‌ای محصور شده به نام خزر ویلا است که در آن ویلاهایی از نوع خانه‌های دوم^۱ وجود داشت. صاحبان این خانه‌ها یا در تهران و یا حتی در کشورهای اروپایی زندگی می‌کنند و در ایام تعطیلات در طول سال و یا در ماه‌های فصل تابستان برای گذران اوقات فراغت در این ویلاها که داخل بافت روستا است زندگی می‌کنند. همین موضوع باعث شده است که این روستا یکی از روستاهای پیشرفته این شهرستان محسوب شود، و دارای بالاترین امکانات خدماتی می‌باشد.

خانه باغ:

این اقامتگاه‌ها در وسط باغ یا مزارع بودن و در روستاهای سیاه خاله سر، تربه بر، شانگه‌های پرده است.

جدول ۳. تعداد و درصد قابلیت‌های گردشگری روستایی شهرستان بندر انزلی

قابلیت	تعداد روستا	درصد	قابلیت	تعداد	درصد	قابلیت	تعداد روستا	درصد
دریا	۱۲	۴۸	بقعه	۱۰	۴۰	زمین فوتبال	۱۶	۶۴
تالاب	۱۳	۵۲	درخت مزار	۳	۱۲	قایق رانی	۸	۳۲
رودخانه	۱۸	۷۲	لباس محلی	۵	۲۰	خانه سنتی	۳	۱۲
استخر طبیعی	۹	۳۶	زبان خاص	۵	۲۰	اقامتگاه اجاره‌ای	۵	۲۰
استخر ماهی	۱۲	۴۸	ورزا جنگ	۱	۴	ویلا	۷	۲۸
پارک جنگلی	۱	۴	صنایع دستی	۱۲	۴۸	خانه باغ	۵	۲۰
چشمه	۱	۴	بازار هفتگی	۴	۱۶	کوتام و ال‌چیق	۱۳	۵۲
آثار باستانی	۱	۴	بازارچه	۵	۲۰			
خانه قدیمی	۲	۸	کلزا	۸	۳۲			
امام زاده	۶	۲۴	سالن	۱	۴			

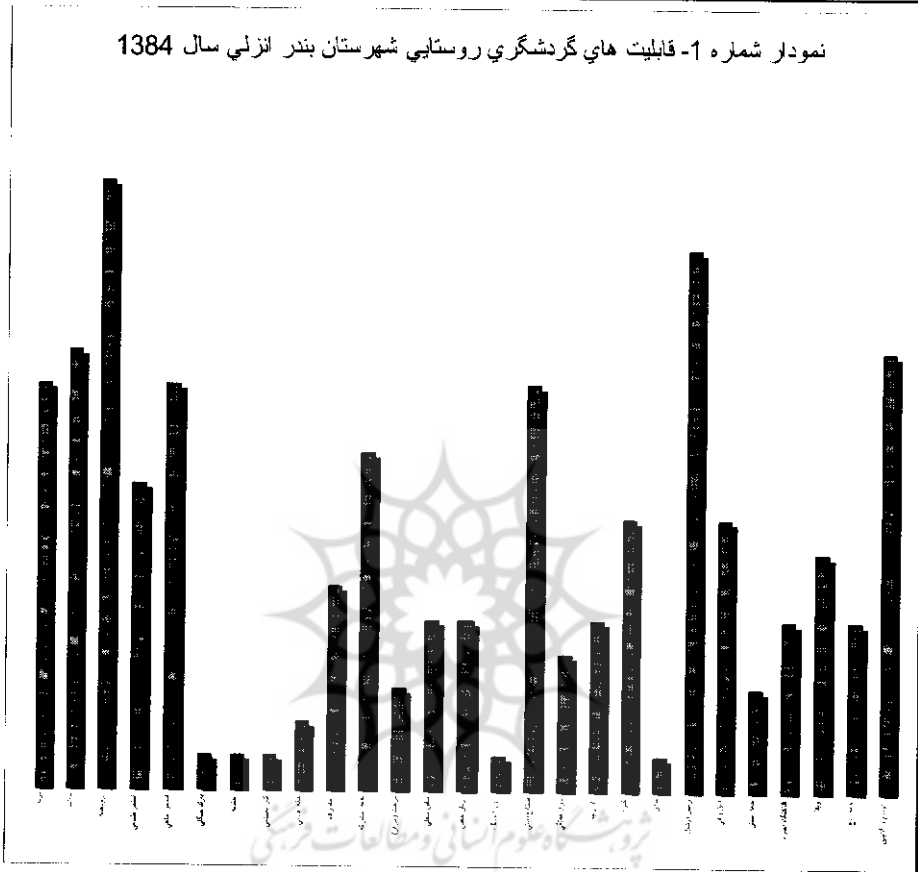
ماخذ: مطالعات میدانی سال ۱۳۸۴.

کوتام و ال‌چیق:

ال‌چیق در اغلب روستاهایی که ساحلی هستند دیده می‌شود مانند آبکنار، تربه بر و در داخل مزارع نیز کوتام مشاهده شده است.

همان‌طور که در جدول ۳ و نمودار ۱ مشاهده می‌شود اغلب روستاهای مورد مطالعه دارای قابلیت‌های گردشگری روستایی هستند. با شناسایی قابلیت‌های گردشگری روستایی و برنامه‌ریزی صحیح می‌توان هم بر تعداد گردشگران افزود و هم موجب اشتغال روستاییان را فراهم آورد در نهایت موجب رشد و توسعه روستاهای محدوده مورد مطالعه می‌شود. با توجه به مطالعات میدانی انجام شده می‌توان گفت که همه روستاهای محدوده به نوعی دارای قابلیت‌های گردشگری بالقوه هستند که با اندکی سرمایه‌گذاری و تخصیص اعتبار به این روستاها می‌توانند از مناطق مهم گردشگری روستایی محسوب شوند به‌طور مثال روستای اشیلا با جمعیت ۲۰۰ نفری خود دارای یکی از زیباترین پارک‌های جنگلی آن‌هم در وسط روستا می‌باشد و یا روستای سیاه خاله‌سر که در آن مزارع برنج روح هر بیننده‌ای را نوازش می‌دهد. اما بیشتر این قابلیت‌ها در روستای آبکنار وجود دارد، منطقه‌ای که تالاب در دو قسمت آن قرار گرفته است در یک طرف گیاهان زیبای مانند نیلوفر آبی و نیزارها و در طرف دیگر آب ساکن و

نمودار شماره ۱- قابلیت های گردشگری روستایی شهرستان بندر انزلی سال ۱۳۸۴

بدون موج که آرامش و سکوت را برای کسانی که می‌خواهند به آرامش روحی برسند به ارمغان می‌آورد.

برای رتبه‌بندی قابلیت‌های موجود در روستاهای شهرستان بندر انزلی از روش گاتمن استفاده شده است تا از این طریق روستاهایی که قابلیت‌های گردشگری بیشتری دارند مشخص شود. بر این اساس برای این که قابلیت‌ها را تبدیل به کمیت نماییم تا بتوان روستاها را رتبه‌بندی کرد، به قابلیت‌های تالاب، دریا، مزرعه، زمین فوتبال، قایق‌رانی صنایع دستی و لباس محلی، که در هر روستا باشد کد ۱ داده شده است و دیگر قابلیت‌ها به تعدادی که در روستاها وجود دارند شماره‌گذاری و سپس با جمع کردن تعداد انواع قابلیت‌ها، بر اساس بیشترین قابلیت به روستاها رتبه داده شده است (جدول ۴).

با توجه به داده‌های به دست آمده در مدل گاتمن روستاهای آبکنار- بشمن- سنگاچین بالا و پایین- جفرود پایین - رودپشت و علی‌آباد به لحاظ وجود بیشترین قابلیت گردشگری یعنی از

کل قابلیت‌ها که تعداد (۳۷ قابلیت) می‌باشد این روستاها ۲۸ قابلیت را (یعنی ۷۶٪) از قابلیت‌های گردشگری را دارا می‌باشند با داشتن ۱۳۰۱۰ نفر جمعیت (۴۴ درصد جمعیت کل روستاها) در درجه اول قرار گرفته‌اند و آبادی‌های کپورچال - شانگهای پرده - تربگوده - چای بیجار - کرگان - اشپلا - طالب آباد و حسن رود با داشتن ۱۹ (۵۱ درصد) قابلیت‌های گردشگری با جمعیت ۹۸۲۸ نفر (۳۳/۲ درصد جمعیت روستاها) در مقام دوم، و روستاها کچلک - خمیران - لیجارکی - کوچک محله - سیاه خاله سر - تربه بر - شيله سر - سیاه وزان معاف به دلیل داشتن کمترین قابلیت‌های گردشگری تعداد ۱۷ (۴۶ درصد) با جمعیت ۶۷۲۶ نفر (۲۲/۸ درصد جمعیت کل روستاها) در درجه سوم قرار می‌گیرند.

بر اساس داده‌های به دست آمده انواع قابلیت‌های گردشگری در روستاهای شهرستان بندر انزلی قابلیت‌های: کوتام و آلاچیق - تعداد محصولات - ویلا - استخر ماهی - اقامتگاه اجاره ای - مزارع - خانه باغ - رودخانه - استخر طبیعی - زمین فوتبال - خانه‌های سنتی - تالاب با تعداد ۴۸۳ عدد (۸۳/۹ درصد کل تعداد انواع قابلیت‌ها) در سطح روستاها درجه یک، و جاذبه‌های گردشگری، دریا - صنایع دستی - بقعه متبرکه - درخت (مزار) - گیاه کلزا - قایق رانی - امام زاده - زبان خاص - لباس محلی - بازار چه - بازار هفتگی با تعداد ۸۶ تا (۱۴/۹ درصد از کل) درجه

جدول ۴- درجه بندی انواع قابلیت‌های گردشگری روستاهای شهرستان بندر انزلی سال ۱۳۸۴ بر اساس مدل گاتمن

درجه	انواع قابلیت‌های گردشگری	تعداد در سطح روستاها	درصد
۱	کوتام و آلاچیق - تعداد محصولات - ویلا - استخر ماهی - اقامتگاه اجاره ای - مزارع - خانه باغ - رودخانه - استخر طبیعی - زمین فوتبال - خانه‌های سنتی - تالاب	۴۸۳	۸۳/۹
۲	دریا - صنایع دستی - بقعه متبرکه - درخت (مزار) - گیاه کلزا - قایق رانی - امام زاده - زبان خاص - لباس محلی - بازار چه - بازار هفتگی	۸۶	۱۴/۹
۳	خانه قدیمی - پارک جنگلی - چشمه - مکان تاریخی - میدان اسب سواری - زمین کلف - کومه - کتیبه - آثار باستانی - کشتی گیله مردی - آداب سنن - کلیسا	۷	۱/۳
جمع		۵۷۶	۱۰۰

ماخذ: مطالعات میدانی و پیمایش زمینی در روستاها سال ۱۳۸۴.

دوم و خانه قدیمی - پارک جنگلی - چشمه - مکان تاریخی - میدان اسب سواری - زمین گلف - کومه - کتیبه - آثار باستانی - کشتی گیله‌مردی - آداب سنن - کلیسا با تعداد ۷ تا (۱/۳ درصد) یعنی کمترین تعداد قابلیت‌هایی که در روستاها وجود دارد درجه سوم را به خود اختصاص داده است (جدول ۴).

هم‌چنین بیشترین قابلیت‌های گردشگری در روستاهای بندر انزلی وجود کوتاه و آلاچیق می‌باشد (۱۶۲ مورد) لازم به ذکر است که در هیچ یک از روستاهای محدوده مورد مطالعه کلیسا، آداب و سنن خاص، آثار باستانی، کشتی گیله‌مردی، میدان اسب سواری، زمین گلف و کتیبه وجود نداشت. لازم به ذکر است که در نواحی مجاور با تالاب در فصل تابستان کومه ساخته می‌شود و در بهار آن‌ها را به آتش می‌کشند و به همین دلیل کومه در هیچ یک از روستاها وجود نداشت این نوع اقامتگاه‌ها را در فصل زمستان به وفور می‌توان یافت.

نظر به این که برطبق نتایج به دست آمده از مدل گاتمن، قابلیت‌های گردشگری روستایی اغلب روستاها از تنوع محصول به غیر از برنج برخوردار هستند و یکی از این محصولات که به عنوان یک قابلیت محسوب شده، کلزا می‌باشد. مزارع کلزا در فصل بهار بسیار زیبا و دلربا است و می‌تواند به عنوان یک قابلیت برای جذب گردشگر کشاورزی از آن استفاده کرد.

البته به جز جاذبه‌های موجود، قابلیت‌های بالقوه دیگری نیز در روستاهای محدوده مورد مطالعه وجود دارد به طور مثال، روستای سیاه خاله سر، روستایان ۳۳۰ هکتار زمین را از منابع طبیعی تحویل گرفته‌اند ولی زمین مذکور بدون استفاده مانده است، در صورتی که با توجه به کمبود زمین در روستا برای توسعه گردشگری می‌توان زمین مورد نظر را در این راستا مورد بهره‌برداری قرار داد مثلاً برای احداث زمین گلف که در استان موجود نمی‌باشد اقدام کرد. البته این نمونه‌ای از خروار است که در روستاها موجود می‌باشد. هم‌چنین برای مالکیت برخی از زمین‌ها در روستاهای محدوده مورد مطالعه بین ادارات اختلافاتی وجود دارد و این امر باعث شده است که سالیان سال برخی از زمین‌ها بایر باشند.

نتیجه‌گیری

در مجموع، روستاهای محدوده مورد مطالعه توان بالایی در زمینه جذب گردشگری روستایی دارند. برای شناسایی قابلیت‌های گردشگری روستایی می‌بایست روستاها را به طور موشکافانه مورد مطالعه میدانی قرار داد، این توانایی، نیروی بالقوه‌ای است، که بهره‌مندی از آن به برنامه‌ریزی نیاز دارد. به جرات می‌توان گفت برنامه‌ریزی برای گردشگری روستایی باید برنامه‌ریزی از پایین به بالا باشد زیرا مسئولانی که در روستاها هستند مانند، دهیاران و شورای اسلامی و اهالی روستا از توانمندی‌ها و ظرفیت‌های موجود در روستاها بیشتر آگاهی دارند و

می‌توان از دانش بومی آن‌ها نیز در جهت پیشبرد اهداف برنامه‌ریزی در راستای گردشگری نهایت استفاده را به عمل آورد.

پیشنهادات

- ۱- ایجاد مکان‌های مناسب در روستا توسط جوانان روستایی برای استراحت گردشگران
- ۲- ایجاد طرح جامع گردشگری روستایی برای شناسایی قابلیت‌های گردشگری
- ۳- ایجاد خدمات رفاهی و بهداشتی در مناطق مستعد گردشگری
- ۴- آموزش جوانان روستایی برای شناسایی جاذبه‌های گردشگری روستایی به گردشگران
- ۵- تشویق روستاییان برای برپاداشتن سنن و آداب گذشته به منظور جذب بیشتر گردشگران
- ۶- اعطای وام و تسهیلات بانکی با بهره کم به روستاییان برای احداث و یا تعمیر خانه‌های روستایی سنتی به عنوان یکی از قابلیت‌های گردشگری روستایی.
- ۷- ایجاد تورهای گردشگری توسط جوانان روستایی برای شناساندن جاذبه‌های روستا به گردشگران
- ۸- ساخت مکان‌های سنتی مناسب در داخل بافت روستا برای عرضه کالاهایی از قبیل، صنایع دستی و تولیدات کشاورزی روستاییان
- ۹- برگزاری جشنواره‌های فرهنگی، ورزشی و بازی‌های بومی و محلی روستایی در فصول مختلف سال برای شناساندن قابلیت‌های فرهنگی روستاها به گردشگران.

منابع:

- ۱- آمار نامه استان گیلان، ۱۳۷۵، سازمان برنامه و بودجه (استان گیلان).
- ۲- آمار نامه استان گیلان، ۱۳۷۹، ۱۳۸۰، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان.
- ۳- زنده دل، حسین، ۱۳۷۹، مجموعه راهنمای جامع ایرانگرد یاستان گیلان، نشر ایرانگردان سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان بندرانزلی سال ۱۳۷۵.
- ۴- شاهنده، بهزاد، ۱۳۸۳، استفاده از مزارع کشاورزی برای جذب گردشگران، راهی نو برای توسعه گردشگری روستایی، ماهنامه دهباری، سال دوم، شماره یازدهم، بهمن.
- ۵- شیخ الاسلامی، حسین، ۱۳۷۴، جهانگردی و توسعه (تأثیر متقابل صنعت توریسم و صنایع دستی)، ناشر مرکز تحقیقات و مطالعات سیاحتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- ۶- طویلی، عزیز، ۱۳۷۱، بندرانزلی گشتای ایران، ناشر مولف.
- ۷- کتاب گیلان، ۱۳۷۴، انتشارات گروه پژوهشگران، جلد ۱.
- ۸- مطیعی لنگرودی، سید حسن، اهداف جهانگردی در استان خراسان، فصل‌نامه تحقیقات جغرافیایی، تابستان ۱۳۷۵، شماره ۴۱.

۹- موسی پورمیاندھی، پری، ۱۳۸۴، شناسایی و معرفی قابلیت‌های توریسم روستایی با تاکید بر اقامتگاه های خانگی، پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما معتمدی مهر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت- گروه جغرافیا.

۱۰- مختصات جغرافیایی استان گیلان براساس آخرین تقسیمات (شهرستان-بخش-دهستان)، ۱۳۷۸، انتشارات سازمان برنامه و بودجه معاونت آمار و اطلاعات.

۱۱- نعمتی، مرتضی، ۱۳۸۳، ظرفیت‌های گردشگری روستایی، ماهنامه دهیاری، سال دوم، شماره یازدهم.

12-<http://www.geocities.com>

13-<http://www.donya-e-eqtasad.com>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی